

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Tereza Svobodová

Sázavský klášter jako místo paměti: analýza místa i prezentace dějin
Sázava monastery as a place of memory: analysis of the place and presentation of its
current historical role

Praha 2021

Vedoucí práce: prof. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. srpna 2021

Tereza Svobodová

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu bakalářské práce panu prof. PhDr. Michalu Stehlíkovi, PhD. a paní PaedDr. Jaroslavě Matoušové za jejich rady a čas, který mi věnovali při řešení dané problematiky.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je na základě pramenů předložit pohled na Sázavský klášter v kontextu místa paměti, zejména analýzou jeho dosavadní historické role a podoby expozice, definovat zároveň charakter chybějících témat jeho historie, včetně praktického návrhu instalace, kdy se jedná o historicky opomíjenou kapitolu. Základem práce je historie Sázavského kláštera a význam místa paměti. Zaměří se na přitom na teorii i praxi tvorby instalace, a to formou popisu a analýzy současné expozice o slovanské vzdělanosti, která Sázavský klášter obývá již od roku 1983. Představí také formu vystavování v ostatních benediktinských kláštorech a okrajově i kláštorech jiných řádů. Součástí další části bude téma opomíjených kapitol z dějin, včetně praktického návrhu. Práce tak obsáhne jak metodologickou část v oblasti paměťových studií a dějin konkrétního místa, tak i praktickou část originálního návrhu, to vše nutně opřené o práci s prameny a literaturou.

Klíčová slova

klášter, mnich, benediktini, paměť, Sázava, instalace, baroko

Abstract

The aim of the bachelor's thesis is to present a view of the Sázava Monastery in the context of the place of memory, especially by analyzing its current historical role and form of exhibition, to define the nature of missing topics in its history, including practical installation, which is a historically neglected chapter. The basis of the work is the history of the Sázava Monastery and the importance of the place of memory. It will focus on the theory and practice of creating an installation, in the form of a description and analysis of the current exhibition on Slavic education, which has housed the Sázava Monastery since 1983. It will also present a form of exhibition in other Benedictine monasteries and marginally monasteries of other orders. The next part will include the topic of neglected chapters from history, including a practical proposal. The work will include both the methodological part in the field of memory studies and the history of a particular place, as well as the practical part of the original design, all necessarily based on work with sources and literature.

Keywords

monastery, monk, Benedictines, memory, Sazava, installation, Baroque

Obsah

1	ÚVOD	8
2	HISTORIE SÁZAVSKÉHO KLÁŠTERA	10
2.1	SVATÝ PROKOP A ZALOŽENÍ SÁZAVSKÉHO KLÁŠTERA	10
2.2	SLOVANSKÁ LITURGIE A NEJISTÁ SITUACE MNICHŮ S NÍ SPOJENÁ	11
2.3	PŘÍCHOD A PŮSOBNÍ BENEDIKTINŮ	12
2.4	OD HUSITSTVÍ PO BAROKO.....	14
2.5	ZÁMECKÁ ÉRA	16
2.6	OD ZNÁRODNĚNÍ DO SOUČASNOSTI	17
3	SÁZAVSKÝ KLÁŠTER JAKO MÍSTO PAMĚTI	19
4	PREZENTACE KLÁŠTERNÍCH PROSTOR VEŘEJNOSTI	21
5	DOSAVADNÍ EXPOZICE SLOVANSKÁ VZDĚLANOST V SÁZAVSKÉM KLÁŠTEŘE	25
5.1	DOBOVÉ ASPEKTY VZNIKU EXPOZICE	25
5.2	OBSAH EXPOZICE	26
5.2.1	<i>Expozice v ambitu</i>	26
5.2.2	<i>Expozice Velké Moravy a počátků přemyslovského státu</i>	28
5.2.3	<i>Sázavský klášter v období gotiky a klášter Na Slovanech</i>	30
5.3	PODOBA EXPOZICE A SOUČASNÝ POHLED NA EXPOZICI	31
6	ROZKVĚT SÁZAVSKÉHO KLÁŠTERA V OBDOBÍ BAROKA A MNIŠSKÝ ŽIVOT.....	34
6.1	PROSTOR PRO BAROKO	34
6.2	BENEDIKTOVA ŘEHOLE	34
7	ZÁVĚR	37
8	PŘÍLOHA I. - NÁVRH INSTALACE “MNIŠSKÝ ŽIVOT BENEDIKTINŮ V SÁZAVSKÉM KLÁŠTEŘE V OBDOBÍ BAROKA”	42
8.1	BAROKNÍ NÁSTĚNNÉ MALBY	42
8.2	INSTALACE O BENEDIKTINSKÉM ŽIVOTĚ	48
8.2.1	<i>Hovorna, pokoj řeholníka a kuchyně</i>	48
8.2.2	<i>Refektář</i>	49
8.2.3	<i>Skriptorium, lékárna a přípravná léčivých produktů</i>	50

1 Úvod

Sázavský klášter je třetím nejstarším mužským benediktinským kláštelem v Čechách. V této kategorii ho předešly pouze Břevnovský klášter a Ostrovský klášter, který dříve stával v Ostrově u Davle. Nebude dlouho trvat a Sázavský klášter oslaví tisíc let své existence. Díky nedávným archeologickým nálezům a současnému odkrývání barokních nástěnných maleb má stále návštěvníkům co nabídnout. Dokáže upoutat svými nálezy, historií, legendami, výrazným nedokončeným chrámem z červeného pískovce či polohou nad řekou Sázavou.

V následujících řádcích se snažím zdůraznit nejdůležitější okamžiky v historii Sázavského kláštera, jež jeho směřování ovlivnily. S kláštelem jsou pevně spjaty osudu sv. Prokopa, jenž byl sice svatořečen, ale za svého života byl neobyčejně světský. I díky němu, a především legendám s ním spojeným se z kláštera stalo vyhledávané místo věřícími, turisty i dětmi. Stal se místem paměti. Již od začátku se nacházel na křižovatce latinské a slovanské kultury. Nakonec prošel oběma. Ač latinské období trvalo déle, slávu mu zajistila právě liturgie slovanská. Monumentálního gotického chrámu z červeného pískovce se sice nikdy nedočkal, přesto je pro něj červené trojlodí ikonické. Přežil husitské války i né vždy vstřícné zacházení šlechty.

Ačkoli Sázavský klášter neustále vydává svá dávná tajemství, momentálně ve formě barokních nástěnných maleb, expozici v jeho budově bude letos již 38 let. Expozici ve své práci popíši a zanalyzuji. Expozice se týká Slovanské vzdělanosti a vznikla v době, kdy v areálu Sázavského kláštera probíhal rozsáhlý archeologický výzkum. Expozice je tedy situována do období středověku, neboť právě archeologické nálezy pochází z tohoto období. K tomu se také pojí samotné téma výstavy, protože právě v 11. století v Sázavském klášteře vzkvétala slovanská vzdělanost. V současné době ale již expozice není příliš aktuální a na exponátech je již vidět zub času. Řešením by mohla být nová instalace navazující svým obdobím právě na nově odkrývané barokní nástěnné malby. Instalace by se týkala mnišského života benediktinů v období baroka. z Tohoto důvodu jsem také v jedné z kapitol zaměřila na každodennost benediktinů a podobu benediktinského kláštera. Návrh této instalace jsem zpracovala v příloze k této práci.

Současná expozice Sázavského kláštera se liší od typ expozic ostatních mužských benediktinských klášterů na našem území. Tato skutečnost vyplynula z kapitoly, ve které se snažím se zaměřuji na formy expozice ostatních benediktinských klášterů a okrajově také na kláštery jiných řádů. Zaměřila jsem se na státní kláštery i kláštery vlastněné řádem. Samozřejmě rozsah expozice také záleží na skutečnosti, zda je klášter aktivní a zda je expozice doplněna průvodcovským výkladem.

2 Historie Sázavského kláštera

Sázavský klášter je třetím nejstarším mužským benediktinským klášterem na území České republiky. Je místem s téměř tisíciletou historií. Pro přiblížení jeho role jako místa paměti je však důležité nejprve představit jeho historii.

2.1 Svatý Prokop a založení Sázavského kláštera

Zakladatelem Sázavského kláštera je sv. Prokop. Narodil se v obci Chotouň, jež je vzdálená asi 30 kilometrů od města Sázavy. Přesné datum jeho narození není známo, ale narodil se nejdříve roku 970¹. Oženil se a měl syna Jimrama². Díky vzdělání byl zasvěcen do latinské i slovanské kultury a stal se knězem. Kolem roku 1000 se odebral Prahy a na několik let vstoupil do benediktinského Břevnovského kláštera³. Časem mnišský život vyměnil za život poustevníka. Pro svou novou životní cestu si zvolil řídké obydlený venkovský kraj řeky Sázavy⁴. Právě poblíž této řeky našel útočiště v jeskyni, ze které podle legendy vyhnal 1000 démonů. Prokopa předcházela pověst ctnostného a vzdělaného muže. Lidé k němu přicházeli, aby oddaně naslouchali jeho kázáním a připojili se k modlitbám. Nad svou jeskyní postavil dřevěný kostel zasvěcený Panně Marii a sv. Janu Křtiteli⁵. Zajímavostí je, že Prokopův syn Jimram i synovec Vít se stali též opaty Sázavského kláštera⁶.

Samotné založení Sázavského kláštera se datuje do roku 1032⁷ a pojí se s legendou o setkání sv. Prokopa a přemyslovského knížete Oldřicha. Jejich setkání proběhlo v lese u Sázavy.

¹ SOMMER Petr, *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*, Praha 2007, s. 9

² KADLEC Jaroslav, *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, Praha 2000, s. 44

³ SOMMER Petr, *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*, Praha 2007, s. 104

⁴ ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER, *Sázavský klášter*, Praha 2013, s. 44

⁵ SOMMER Petr, *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*, Praha 2007, s. 108

⁶ Klášter Sázava [online], Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/o-klasteru/opati-sazavskeho-klastera>

⁷ KADLEC Jaroslav, *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, Praha 2000, s. 52

Kníže byl toho dne na lovu a svou kořist v podobě jelena měl téměř nadosah. Jelen se však uchýlil pod ochranu sv. Prokopa, jenž v tu chvíli stál v lese u studánky, kterou opatroval. Světec nabral dřevěnou číší ze studánky vodu a podal ji překvapenému a po celém dni na lovu již znavenému knížeti. Kníže s údivem zjistil, že voda se v Prokopových rukách změnila ve víno. Zázrak ukázal knížeti, že Prokop je svatý muž. Z tohoto důvodu se rozhodl, že sv. Prokopovi pomůže založit poblíž jeho pustevny Sázavský klášter.

2.2 Slovanská liturgie a nejistá situace mnichů s ní spojená

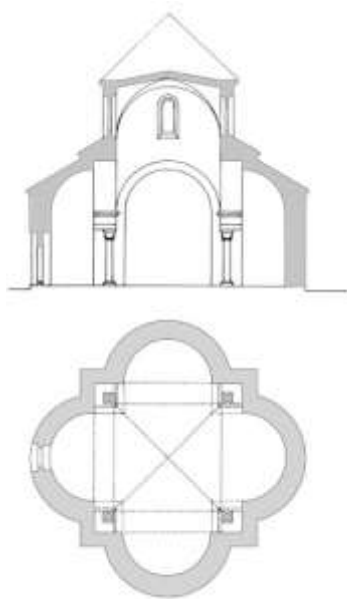
Dostavby dřevěného kláštera se však kníže Oldřich nedožil. Místo něj v díle pokračoval jeho syn a nástupce kníže Břetislav I. Pražský biskup Šebíř pak sv. Prokopa jmenoval prvním opatem Sázavského kláštera⁸. Zvláštností Sázavského kláštera zcela jistě bylo jeho směřování. V době, kdy střední a západní Evropě již vládla latinská liturgie se vydal cestou slovanské liturgie, a tak navázal na učení věrozvěstů sv. Cyrila a sv. Metoděje. Klášter měl dobré vztahy s kláštery v Uhrách a Kyjevské Rusi. V klášteře vzniklo mnoho slovanských památek. Roku 1053 však klášter přišel o svou oporu v podobě sv. Prokopa, který zemřel a byl pochován v Sázavském klášteře⁹.

Novým opatem se stal Vít, synovec sv. Prokopa. Počátek vlády přemyslovského knížete Spytihněva II. roku 1055 znamenal pro mnichy nucené opuštění Sázavského kláštera. Právě v tu dobu využili svých dobrých kontaktů s Uhrami a uchýlili se do kláštera ve Visegrádu. Do Sázavského kláštera se slovanští mniši mohli vrátit po šesti letech na pozvání budoucího prvního českého krále Vratislava II. Roku 1070 vznikl na dnešní severní zahradě první kamenný kostel v areálu Sázavského kláštera. Byl zasvěcený sv. Kříži a sloužil laikům pracujícím pro klášter. Byl postaven podle chrámu Vzkříšení v Jeruzalémě. Je velmi zvláštní svým půdorysem, který tvoří tzv. tetrakoncha¹⁰. Tento pro naši zemi unikátní je dodnes rozpoznatelný a volně přístupný v severní zahradě Sázavského kláštera.

⁸ KOSMAS, *Kosmova kronika česká*, Praha 1947, s. 94

⁹ SOMMER Petr, *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*, Praha 2007, s. 92

¹⁰ DVOŘÁČKOVÁ Soňa a Jan KREMER, *Padesát let výzkumu Sázavského kláštera*, Praha 2020, s. 755

1. Chrám sv. Kříže, zdroj: <http://kralovskedilo.ktf.cuni.cz/lokality/Sazava-%E2%80%93-Klaster-benediktinu>

Po smrti opata Víta byl zvolen novým opatem Jimram, syn sv. Prokopa. Následoval umělecky založený opat Božetěch, během jehož období byl Sázavský klášter značně zvelebován. Začal s přestavbou dřevěného kostela na kamennou románskou baziliku¹¹. Tento kostel sloužil mnichům a byly v něm uloženy ostatky sv. Prokopa. Roku 1095 byl jeho presbytář vysvěcen pražským biskupem Kosmou. Zároveň byly do oltáře vloženy ostatky mučedníků sv. Borise a sv. Gleba. Činnost slovanských mnichů v Sázavském klášteře definitivně ukončil kníže Břetislav II., který je roku 1096 vyhnal¹².

2.3 Příchod a působení benediktinů

Roku 1097 byli do Sázavského kláštera povoláni mniši benediktini. Přišli včele s opatem Dědhardem z Břevnovského kláštera a s nimi v něm započalo pěstování latinské liturgie. Nicméně i oni uctívali sv. Prokopa a uchovávali jeho odkaz. V první české klášterní kronice známé pod názvem Letopis Mnicha Sázavského je zaznamenána historie kláštera do

¹¹ REICHERTOVÁ Květa, Emilie BLÁHOVÁ, Vlasta DVOŘÁKOVÁ a Václav HUŇÁČEK, *Sázava: památník staroslověnské kultury v Čechách*, Praha 1988, s. 92

¹² ZESCHICK, Johannes Nepomuk, *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha 2007, s. 81

roku 1177 a život sv. Prokopa. Dokončili také stavbu románské baziliky a románsky přestavěli i ostatní budovy kláštera.

Zásadní událostí pro Sázavský klášter bylo svatořečení sv. Prokopa 4. července 1204¹³, jež proběhlo za přítomnosti českého krále Přemysla Otakara I. Sázavský klášter byl tak od 13. století spojován s českým světcem a bylo třeba jej ke světcově počtě ještě více zvelebit. Zařadil se tak po bok prvních českých zemských patronů. Svatořečení bylo komplikovanější, protože sv. Prokop nezemřel mučednickou smrtí. Existovala ale svědectví, která dokládala, že sv. Prokop po přímluvách k němu udělal několik zázraků. Šířily se zvěsti, že nemocného starce uzdravilo oblečení si Prokopova hábitu a slepému muži se na Prokopově pohřbu vrátil zrak.

Do Sázavského kláštera vstoupila gotika. Nejdříve se začalo s proměnou románské baziliky. Mělo se jednat o gotickou trojlodní baziliku se dvěma věžemi v popředí. Hlavní loď, která by se nacházela uprostřed, by byla oproti vedlejší severní a jižní lodi vyšší. Od tohoto návrhu upustila ve 14. století huť Matyáše z Arrasu, stavitele katedrály sv. Víta, jež byla do Sázavského kláštera povolána Karlem IV.¹⁴ Huť přišla s monumentálnějším návrhem. Na místě baziliky měl vzniknout tzv. halový chrám. Tři lodě by byly stejně vysoké a v popředí by se nacházela jen jedna věž přiléhající jižní lodi. Jako materiál sloužil červený pískovec dovážený z Nučic. V průběhu stavby chrámu se v goticky proměňovaly i ostatní klášterní budovy. V klauzuře se do dnešní doby dochovala kapitulní síň přístupná veřejnosti. Vznikla kolem roku 1340. Dochovaly se žebrové klenby se svorníky, pilíře s reliéfy bazilišků i nástěnné malby z období 1360-1380. Malby provádí životem Panny Marie od svatby se sv. Josefem po narození Ježíška, kde se v podobě tří králů nechali zachytit lucemburští králové: Jan Lucemburský, Karel IV. a Václav IV. Jedna z maleb obsahuje vzácný výjev, kdy zachycuje Pannu Marii v naději, ale naprosto jedinečným vyobrazením je Panna Maria kárající Ježíška. Asi pětiletého Ježíška vede za ruku a vztyčeným prstem ho kárá. Zobrazení Ježíška v takovém věku a situaci obyčejného dítěte nemá obdoby. Kapitulní síň byla dokončena, dnes z ní však můžeme vidět jen polovinu. Při zvětšování rajskeho dvora vznikla v její druhé polovině chodba. Monumentální plán gotického chrámu bohužel dokončen nebyl. Dochoval se presbytář, jižní loď a věž.

¹³ PULKAVA Z RADENÍNA Přibík, *Přibík z Radenína řečeného Pulkavy kronika česká*, Praha 1893, s. 290

¹⁴ SOMMER Petr, *Sázavský klášter*, Praha 1996, s. 22

2. Nedostavěný gotický chrám, zdroj: <https://www.tuzemska-dovolena.cz/atrakce/2525-sazavsky-klaster/>

2.4 Od husitství po baroko

Roku 1421 do Sázavského kláštera vpadla husitská vojska. Mniši i stavitelé byli vyhnáni a práce na přestavbě přerušeny. Klášter získali svěští majitelé. V pozici majitel kláštera se vystřídalo několik šlechtických rodů, například Kunštátů, Valdštejnů či Švihovských¹⁵. Jejich zájem vyplýval především z pozemků, a ne samotné budovy kláštera. Celkový stav budov v 16. století byl špatný.

Roku 1663 se podařilo benediktinům klášter koupit od hraběte Jana Viktorina z Valdštejna. Jednalo se o městečko Sázava, vesnici Vesec, vápenný lom, les, řeku Sázavu a lovem a pusté budovy: tvrz u Sázavského kláštera, mlýn, pivovar a pila¹⁶. Před mnichy tedy stál velký úkol úplné obnovy Sázavského kláštera. Obnova se nesla ve stylu baroka. Zahájil ji architekt Vít Václav Kaňka. Přestavbu zahájil na kostele sv. Prokopa a klauzuře. V ruinách byl nalezen milostný obraz sv. Prokopa, který se po umístění do kostela začal jevit jako zázračný¹⁷. Svědci vypověděli, že mění svůj výraz. Tomuto obrazu přišlo vzdát úctu mnoho poutníků. Úcta a oblíbenost sv. Prokopa tak ještě vzrostla. Roku 1730 byl požádán architekt Kilián Ignác

¹⁵ ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER, *Sázavský klášter*, Praha 2013, s. 38-39

¹⁶ ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER, *Sázavský klášter*, Praha 2013, s. 40

¹⁷ KRÁSL František, *Svatý Prokop, jeho klášter a památka u lidu*, Praha 1895, s. 253

Dientzenhofer, aby zhodnotil stav budov kláštera. Kromě kostela sv. Prokopa shledal, že budovy nejsou v dobrém stavu. Jím navržené úpravy zkomplikoval požár, který vypukl roku 1746¹⁸. Vznikl při používání rákosu na stropy v prelatuře a klášter poškodil. Ještě téhož roku byly však provedeny nejnnutnější opravy. V dalších letech bylo pokračováno ve vrcholně barokní a rokokové přestavbě kláštera. Do Sázavského kláštera byl povolán malíř Karel Jan Kovář, který v té době pracoval pro Břevnovský klášter. Ujal se výzdoby nového refektáře, kde vytvořil nástropní malbu s ústředním motivy založení Sázavského kláštera, tedy setkání sv. Prokopa a knížete Oldřicha v lese u studánky a sv. Prokopa rozdávajícího almužny chudým a nemocným. Vytvořil také malby v klenbách ambitu. Zachycovaly historii Sázavského kláštera a legendy o sv. Prokopovi. Požár částečně zasáhl i kostel sv. Prokopa. Bylo třeba obnovit hlavní i vedlejší oltáře. Hlavní oltář byl v roce 1755 obsazen obrazem Nanebevzetí Panny Marie od Petra Molitora. Roku 1759 byly práce dokončeny¹⁹. Během přestavby byl značně upozadě středověký charakter kláštera. Mniši si novou podobu kláštera příliš nevychnutali. Roku 1785 nařídil Josef II. klášter zrušit a mniši klášter opustili²⁰. Do dnešní doby klášter obnoven nebyl. Kostel sv. Prokopa se stal farním a i nadále v něm probíhaly bohoslužby pro veřejnost.

¹⁸ KRÁSL František, *Svatý Prokop, jeho klášter a památka u lidu*, Praha 1895, s. 299

¹⁹ ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER, *Sázavský klášter*, Praha 2013, s.41

²⁰ SOMMER Petr, *Sázavský klášter*, Praha 1996, s. 39

3. Kostel sv. Prokopa, zdroj: <https://nasregion.cz/stredocesky-kraj/kostel-sv-prokopa-v-sazave-ma-zpet-opravenou-makovici/>

2.5 Zámecká éra

Roku 1809 koupil Sázavský klášter ve veřejné dražbě rytíř Vilém Tiegel. Klášter začal užívat jako zámecké sídlo a před gotickým trojlodím nechal postavit rodinnou hrobku. V roce 1869 byl klášter prodán Janu z Neuberka²¹. Kvůli tomu, aby bývalý klášter působil více zámecky, nechal zabít nástěnné malby v ambitu a fasádu klauzury upravit neorenesančně. Dominantou sídla měla být nová neorenesanční věž tyčící se z klauzury. Roku 1876 získal klášter Bedřich Schwarz. Roku 1932 byla část areálu kláštera prodána benediktinským mnichům z Emauzského kláštera. Přáli si Sázavský klášter obnovit. O osm let později byly započaty renovace v areálu kláštera, při nichž byly v kapitulní síni nalezeny středověké nástěnné malby. V témže roce přišel do kláštera z Emauz i mnich Method Klement. Působil jako kněz v kostele sv. Prokopa. Snažil se obnovit úctu k sv. Prokopovi, udržet farníky a zvelebovat klášterní areál. Nechal například opravit pilíře nedostavěného chrámu či objevil

²¹ ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER, *Sázavský klášter*, Praha 2013, s.43

svatoprokopskou jeskyni. Obnova fungování kláštera se však vzhledem k probíhající druhé světové válce a na to brzkému nástupu komunismu nezdařila.

4. Neorenesanční přestavba, zdroj: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie>

2.6 Od znárodnění do současnosti

Roku 1951 byl klášterní areál znárodněn²². O šest let později opustil Sázavský klášter kněz Method Klement. Koncem 50. let byla v prvním patře klauzury otevřena výstava technického skla sázavských skláren Kavalier. Statut národní kulturní památky získal klášter roku 1962 a spadl tak pod Státní památkový úřad. V průběhu 60. let začal v areálu kláštera archeologický výzkum pod záštitou Archeologického ústavu AV ČR. Výzkum vedle nejprve paní PhDr. Květa Reichertová a poté pan prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DrSc. Při vykopávkách byly v 70. letech na severní zahradě nalezeny základy chrámu sv. Kříže z 12. století, kolem něj také pohřebiště a základy řemeslných dílen. Průzkum byl veden i na nádvoří a rajském dvoře, kde byly nalezeny další pozůstatky hrobů a dřívějších staveb²³. Roku 1983 vznikla v přízemí klauzury za spolupráce PhDr. Květy Reichertové, PhDr. Emilie Bláhové, CSc. a doc. PhDr. Václava Huňáčka, CSc. expozice Staroslověnská Sázava. Týká se Sázavského kláštera, sv. Cyrila a sv. Metoděje, přemyslovského státu a Emauzského kláštera.

²² ARÚ AV ČR, ANZ, č.j. 331/51, Sázava – Černé Budy.

²³ DVOŘÁČKOVÁ Soňa a Jan KREMER, *Padesát let výzkumu Sázavského kláštera*, Praha 2020, s. 756

Po sametové revoluci přicházeli v rámci restitucí v úvahy tři majitelé: dědička posledních šlechtických majitelů z rodu Schwarzů, paní Marie Hayessová, farnost a emauzští benediktini. Paní Hayessová rodinné podíly získala v roce 2003 a o tři roky později je prodala státu²⁴. Od roku 2007 probíhají v areálu Sázavského kláštera postupné opravy, například odkrývání barokních nástěnných maleb v ambitu. Na základě zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi z roku 2013 byly Římskokatolické farnosti Sázava navrácen kostel sv. Prokopa a některé klášterní budovy (fara, gotická věž a loď z červeného pískovce) a pozemky. Podíl kláštera byl navrácen také emauzským benediktinům. Roku 2018 se benediktiny rozhodli svou část kláštera z kapacitních a finančních důvodů prodat. Nynějším vlastníkem Sázavského kláštera je tedy stát a je pod správou Národního památkového ústavu. Kostel sv. Prokopa i nadále spravuje Římskokatolická církev. Minulý rok proběhla rekonstrukce gotické věže a velkých gotických oblouků nedostavěného chrámu. V nynější době jsou zakončovány stavební práce na kostele sv. Prokopa a na faře, jež by měly být hotovy tento rok a v plánu je také oprava neorenesanční věže.

²⁴ Klášter Sázava [online], Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/o-klasteru/opati-sazavskeho-klastera>

3 Sázavský klášter jako místo paměti

Sázavský klášter tvoří důležitou část českých dějin. Je žijícím místem paměti, jež na první pohled neskryje události několika staletí. Několik jednotlivých památek umístěných v Sázavském klášteře tvoří poutní i kulturní místo. Nejstarší částí Sázavského kláštera je jeskyně sv. Prokopa, jež připomíná světcova léta strávená jako poustevník. Nedaleko Sázavského kláštera se nachází místo setkání jeho zakladatelů. Jedná se o studánku a kapličku sv. Prokopa. I toto místo je součástí paměti kláštera. Slovanští mniši zanechali stopu na severní zahradě kláštera v podobě pozůstatků chrámu sv. Kříže. Latinskou epochu v období gotiky symbolizuje nepřehlédnutelný nedostavěný gotický chrám s věží, na níž dodnes lidé hledají pro štěstí tři hvězdy a kapitulní síň. Návrat mnichů a barokní rozkvět zachycuje refektář, nástěnné malby a kostel. Šlechtické období připomíná neorenesanční věž. Na minulé století upozorňují fotky a nálezy z archeologického výzkumu, jež jsou začleněny do expozice Slovanští vzdělanost.

Význam Sázavského kláštera můžeme spatřit již od jeho vzniku. Kosmas ve své kronice uvádí k roku 1032 vznik Sázavského kláštera²⁵. Mnich Sázavský popisuje působení slovanských mnichů, jejich následné konflikty s latinskou stranou, vztahy s knížaty, vyhnání a poslední návrat slovanských mnichů²⁶. Význam místa stoupl se svatořečením sv. Prokopa. Sázavský klášter se stal poutním místem. Úctu k sv. Prokopovi následně prohloubila i vláda Karla IV. Vznikla také díla Vita sancti Procopii maior a Staročeská veršovaná legenda o sv. Prokopovi. Vpádem husitů do Sázavského kláštera, nepokoji v zemi a užíváním kláštera šlechtickými rody však svatoprokopské úcta utrpěla²⁷. Barokní znovuzrození Sázavského kláštera podpořil nálezy Milostného obrazu sv. Prokopa, jemuž byly připisovány zázračné jevy a stal se cílem mnoha poutníků²⁸. Poctu sv. Prokopovi vzdal i Bedřich Bridel ve svém díle Sláva svatoprokopská. Od roku 1785, kdy byl klášter v rozkvětu zrušen, mohli poutníci přicházet pouze ke bývalému klášternímu kostelu, z nějž se stal farní kostel. S tím byla spojena i změna

²⁵ KOSMAS, *Kosmova kronika česká*, Praha 2012, s. 59

²⁶ FIALA Zdeněk, *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1974

²⁷ Sázavský klášter [online], Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/o-klasteru/dejiny-sazavskeho-klastera>

²⁸ Národní archiv Praha, fond České gubernium - Publikum, inv. č. 2259, sign. 145/23

zasvěcení kostela. Původně byl kostel zasvěcen Panně Marii a sv. Janu Křtiteli, nově sv. Prokopovi. V jistém smyslu tedy postavení sv. Prokopa posílilo. Klášter se stal sídlem šlechty a nebyl tedy veřejnosti přístupný. Šlechta se snažila potírat identitu kláštera, například postavením reprezentativní zámecké věže či zabílením nástěnných maleb s motivy sv. Prokopa. O obnovu svatoprokopské úcty během druhé světové války i v období znárodnění se zasloužil až emauzský benediktin a zároveň farář v kostele sv. Prokopa p. Method Klement. Právě on objevil jeskyni sv. Prokopa a přišel s nápadem propojit ji s kryptou. Též upozorňoval archeology na možnou přítomnost pozůstatků románských staveb v areálu kláštera. Rozsáhlý archeologický výzkum probíhající téměř 30 let ukázal, že se nemýlil. Tento výzkum podnítil v 80. letech 20. století vznik expozice Slovanská vzdělanost v interiéru kláštera. Od roku 2007 klášter vydává svá další tajemství v podobě zabílených nástěnných maleb. V současné době ožívá Sázavský klášter prostřednictvím bohatého programu pro veřejnost, například koncerty duchovní hudby, prohlídky pro děti či písářská, bylinková a ikonová dílna. Novým rozměrem pro Sázavský klášter je zcela jistě i zařazení Sázavského kláštera do online hry Kingdom Come. Tato hra přivádí do kláštera zejména mladší návštěvníky a často také cizince. Nadčasovým lákadlem zůstávají legendy o vs. Prokopovi a jedinečná madona kárající.

4 Prezentace klášterních prostor veřejnosti

Místo paměti formuje i jeho současná prezentace, například ve formě expozice. V této kapitole se zaměřuji především na expozice benediktinských klášterů na našem území. Pokusím se zhodnotit způsob jejich provedení. Nejdříve se budu věnovat s ohledem na Sázavský klášter benediktinským klášterům. Zmíním všechny mužské benediktinské kláštery, v nichž je možné absolvovat prohlídku expozicí. Dále se okrajově zaměřím i na kláštery jiných řádů, v nichž jsem prohlídku expozice absolvovala. Zařadím kláštery se státní správou, v soukromém vlastnictví i aktivní kláštery.

Nejstarší mužský benediktinský klášter stojí v Praze na Břevnově. Břevnovský klášter je aktivním klášterem spravovaným řádem benediktinů. V současné době poskytuje prohlídku prelatury, krypty a baziliky sv. Markéty²⁹. S ohledem na život mnichů v klášteře není veřejnosti přístupný konvent. Prohlídky jsou komentované a vedené průvodcem. Součástí expozice nejsou panely s textem ani popisky u jednotlivých exponátů. Expozici prelatury tvoří místnosti užívané opatem, ale není opomenut ani život v konventu. Návštěvník projde jídelnou, přijímacím pokojem, pracovnou, ložnicí, kaplí, pokojem pro hosty, salonem a mnoha sály. Expozice nepřekypuje nábytkem ani předměty denní potřeby, ale je založena účelu místností, výkladu průvodce, obrazech a nástěnných malbách, na nichž lze ilustrovat dějiny kláštera. Nenucenou formou nechává vyniknout tomu, co se dochovalo.

Broumovský klášter je též pod správou benediktinů, avšak v současné době není osídlený mnichy. Výběr prohlídek je rozmanitý. Jeho nabídka obsahu prohlídku o klášterním životě, interaktivní prohlídku, noční prohlídku či dětskou prohlídku³⁰. Prohlídky jsou komentované a vedené průvodcem. Název první zmíněné prohlídky připomíná koncept Břevnovského kláštera. I zde je osvětlena návštěvníkům každodennost benediktinů, ale prostory jsou omezenější. Obsahuje refektář, knihovnu, sakristii a kostel sv. Vojtěcha. Návštěvníka ohromí zdobnost kostela a knihovna se 17 000 svazky knih, ale hůře si spojí s mnišským životem. Skvělým nápadem je interaktivní prohlídka repliky skriptoria s knihovnou.

²⁹ Břevnovský klášter [online], Dostupné z: <https://www.brevnov.cz/cs/prohlidky>

³⁰ Broumovský klášter [online], Dostupné z: <https://www.klasterbroumov.cz/cs/okruhy-prohlidek>

Návštěvník má možnost vyzkoušet psaní a kresbu v prostředí středověkého klášterního skriptoria. Dětská prohlídka poskytne prostor pro přizpůsobení výkladu dětským návštěvníkům, pro něž by neměl průvodce při běžné prohlídce dostatek času. Noční prohlídky jsou mezi návštěvníky velmi oblíbené díky své atmosféře a programu. Veřejnost jistě uvítá množství nabízených termínů, jelikož Hradozámecká noc se koná je jednou ročně.

Klášter Rajhrad, jediný benediktinský klášter na Moravě, je také spravován benediktini a je aktivním klášterem. V areálu kláštera sídlí Památník písemnictví na Moravě, jenž má také na starost prohlídky. Vzhledem k necitlivému zacházení v období totality se v dobrém stavu dochovala jen klášterní knihovna. Velký důraz se během prohlídky klade právě na ni. Ostatní prostory jsou vyplněny expozicemi Památníku písemnictví na Moravě, nebo v nich probíhá rekonstrukce³¹. Expozice týkající se kláštera obsahuje repliku kuchyně a středověkého skriptoria, kde může návštěvník shlédnout filmové zpracování výroby pergamenové knihy zasazené do expozice, za pomoci videa je také přeměna podoby kláštera představována v jednotlivých časových obdobích a hned pod obrazovkou se nachází model současné podoby kláštera. Opomenuta nezůstává ani činnost mnichů v oblasti léčby pomocí bylin. Prohlídka sice tedy není komentovaná, nicméně expozice ji za pomoci audiovizuálních prvků dokáže zastoupit. Představí návštěvníkovi historii kláštera i každodenní život mnichů.

Posledním benediktinským klášterem vlastněným řádem je Emauzský klášter neboli klášter Na Slovanech. Jedná se o aktivní klášter. Expozice kláštera je přístupná bez výkladu průvodce, pouze s naučným textem³². V textu se nachází informace o benediktinském řádu, historii kláštera i popis jednotlivých místností. Návštěvník se projde ambitem se středověkými malbami, refektářem, kaplí, rajským dvorem a kostelem.

Jediným z benediktinských klášterů spravovaných v současné době státní správou je klášter Kladruby. Z důvodu revitalizace kláštera v rámci projektu Život v řádu bude přístupná do roku 2022 pouze prohlídka klášterního kostela.

Mimo zmíněné benediktinské kláštery stojí za zmínky expozice i některých klášterů spojeným s jinými řády. Na velmi podobném konceptu jsou založeny expozice premonstrátského kláštera Želiv a cisterciáckého kláštera Zlatá Koruna. Ačkoli je první

³¹ Klášter Rajhrad [online], Dostupné z:<https://rajhrad.muzeumbrnenska.cz/cz/o-pamatniku/stale-expozice>

³² Emauzský klášter [online], Dostupné z:<https://www.emauzy.cz/cz/index.php?id=6>

zmíněný pod správou řádu a druhý státní, jejich průvodcem komentované expozice jsou založeny především na předmětech každodenní potřeby mnichů. Klášter Želiv se však snaží začlenit do expozice nějakým způsobem i samotné mnichy obývající klášter. Podařilo se to pomocí neformálních fotografií mnichů. Podobný přístup jako Břevnovský klášter má i aktivní cisterciácký klášter Vyšší Brod. Expozice je zaměřena mnišský život daného řádu, ale nachází se jen v části kláštera, kde nežijí mniši. Naprosto jedinečné je uchopení expozice cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou v budově zámku. Expozice je součástí Muzea nové generace, jež obsahuje mnoho audiovizuálních prvků³³.

Expozice v českých a moravských mužských benediktinských kláštorech je založena na představení každodennosti mnichů. Záleží na momentálním stavu kláštera, především míře poškození za minulého režimu. Pokud stav jednotlivých místností dovolí začlenit je do expozice, případně i s dochovaným mobiliářem, naskytne se návštěvníkovi autentický zážitek. Do této kategorie spadají Břevnovský, Emauzský klášter a mimo benediktinské kláštery také klášter Želiv³⁴, Zlatá Koruna³⁵ a Vyšší Brod³⁶. V případě špatného stavu některých místností, například v kláštorech Rajhrad či Broumov, či probíhající rekonstrukce prostor, je možné vytvořit v místnosti repliku, například skriptoria (u obou zmíněných klášterů) či lékárny, jež se dají využít i pro interaktivní a edukační účely. Do expozic pronikají audiovizuální prvky, například v podobě dokumentace změny podoby kláštera pomocí videa s komentářem a modelu současného kláštera. V rámci prezentace klášterního života jsou audiovizuální prvky nejvíce zahrnuty v Muzeu nové generace ve Žďáru nad Sázavou, které přibližuje návštěvníkům zaniklý cisterciácký klášter, jenž se nacházel ve stejném areálu. V současné době se tady snaží klášterní expozice co nejvíce přiblížit návštěvníkovi a zprostředkovat mu co nejautentičtější zážitek. Návštěvníka lákají na prohlídku autentických prostor, možnosti si vyzkoušet v rámci interakce některé činnosti mnichů, audiovizuální prvky či speciální prohlídky, například noční.

³³ Zámek Žďár nad Sázavou [online], Dostupné z: <https://www.zamekzdar.cz/muzeum-nove-generace/>

³⁴ Želivský klášter [online], Dostupné z: <https://www.zeliv.eu/premonstransky-klaster-v-zelive/prohlidky/>

³⁵ Klášter Zlatá Koruna [online], Dostupné z: <https://www.klaster-zlatakoruna.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/1050-klaster-a-kostel-zakladni-okruh>

³⁶ Vyšebrodský klášter [online], Dostupné z: <https://www.klastervyssibrod.cz/Prohlidky>

Výjimku v podobě expozice mezi mužskými benediktinskými kláštery tvoří Sázavský klášter. Jeho expozice pro prohlídkovou trasu je tvořena převážně tématem Slovanské vzdělanosti s ohledem na působení slovanských mnichů v klášteře³⁷. S mnišským životem se tak návštěvník setká jen na třech autentických místech, mezi které patří refektář, rajský dvůr a kapitulní síň. Se sv. Prokopem, zakladatel Sázavského kláštera, klášter pojí především nově objevené, z většiny ještě neodkryté nástěnné malby v ambitu. Kostel sv. Prokopa není součástí expozice, protože v rámci církevních restitucí připadl římskokatolické církvi. Ta nyní ale v kostele připravila svou vlastní expozici zaměřující se především na sv. Prokopa a sázavské farnosti. V expozici se návštěvník setká i s předměty denní potřeby sv. Prokopa. Kromě zmíněné expozice nacházející se u varhan, projde návštěvník i celým kostelem včetně běžně nepřístupné kaple a krypty³⁸.

³⁷Klášter Sázava [online], Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/1578-svatoprokopska-sazava-zakladni-okruh>

³⁸ Farnost Sázava [online], Dostupné z: <https://www.svprokop-sazava.cz/pro-navstevniky/>

5 Dosavadní expozice Slovanská vzdělanost v Sázavském klášteře

5.1 Dobové aspekty vzniku expozice

Expozice Slovanská vzdělanost vznikla roku 1983 a dodnes je instalována v šesti místnostech v přízemí konventu klášteřa. Byla vytvořena za spolupráce archeoložky PhDr. Květy Reichertové, slavistky PhDr. Emilie Bláhové, CSc. a slavisty doc. PhDr. Václava Huňáčka, CSc. Zachycuje část dějin Sázavského klášteřa, přínos sv. Cyrila a sv. Metoděje, události přemyslovského státu související s křesťanstvím a upozorňuje na souvislost Sázavského klášteřa s Emauzským klášteřem.

V době vzniku expozice probíhal v Sázavském klášteře rozsáhlý archeologický výzkum, jenž odhaloval především středověkou minulost klášteřa. Zasadit expozici do období středověku se nabízelo i s ohledem na významnost Sázavského klášteřa v pěstování slovanské liturgie. Expozice mnoho archeologických nálezů, jak originálních, tak i kopií. Stejně tak časté jsou faksimile významných středověkých rukopisů.

Pozadí vzniku expozice může přiblížit publikace, na níž se všichni zmínění autoři expozice podíleli. Jedná se o publikaci Sázava: památník staroslověnské kultury v Čechách³⁹. Ačkoli tato kniha vyšla až roku 1988, zachycuje uvažování autorů nad tématem shodným s expozicí. Autoři zdůrazňují, že Sázavský klášteř by neměl být ceněn jen pro svou hodnotu umělecko-historickou, ale i pro slovanské písemnictví, kulturu a nedávné archeologické nálezy. Vyzdvihují přínos slovanských věrozvěstů sv. Cyrila a sv. Metoděje především za dar Slovanům v podobě svébytnosti kulturního projevu. Zásluhy neupírají ani Karlu IV., díky němuž se slovanská liturgie ve 14. století obnovila v pražském klášteře Na Slovanech. Autoři chtějí expozici přiblížit návštěvníkům nejen z hlediska dějinného a stavebního vývoje

³⁹ REICHERTOVÁ Květa, Emilie BLÁHOVÁ, Vlasta DVOŘÁKOVÁ a Václav HUŇÁČEK, *Sázava: památník staroslověnské kultury v Čechách*, Praha 1988

Sázavského kláštera od 11. století do novověku, ale i z historické a kulturní skutečnosti působící na počátky staroslověnské kultury u nás.

5.2 Obsah expozice

Expozice je rozdělena na tři části. První část expozice se nachází pouze na chodbě a zachycuje dějiny Sázavského kláštera, slovanské písemnictví a archeologické nálezy. Autorské texty jsou doplněny o citace ze středověkých pramenů, například dopis z roku 1080 papeže Řehoře VII. Vratislavu II. Je rozmístěna po celém ambitu kolem rajskeho dvora. Druhá část se nachází v prvních třech místnostech prohlídkové trasy. Zachycuje dějiny, písemnictví a nástroje z období od Velké Moravy do 11. století. Třetí část je rozdělena opět do třech průchozích místností. Zaměřuje se především na gotický stavební vývoj Sázavského kláštera, písemné památky 13. a 14. století a klášter Na Slovanech. Do této části expozice je nutné vejít přes refektář, což narušuje kontinuitu výstavy.

5.2.1 Expozice v ambitu

První část výstavy umístěné na chodbě začíná legendou o založení Sázavského kláštera sv. Prokopem a knížetem Oldřichem. Od tématu kláštera se však odtrhne a pokračuje přínosem sv. Cyrila a Metoděje v oblasti jazyka a kultury. Zmíněny jsou i přátelské vztahy mezi Sázavským klášterem, Kyjevskou Rusí a Uhrami. Zmínění dobrých vztahů především s Uhrami je velmi důležité. Díky aktivitě v tomto směru bylo mnichům po vyhnání z kláštera poskytnuto útočiště. Vyzdvížena je role posledního slovanského opata Božetěcha, za jehož působení došlo díky jeho uměleckému nadání k značnému zvelebení kláštera, avšak byly také uloženy do oltáře klášterního kostela ostatky prvních ruských světců sv. Borise a sv. Gleba. Od 11. století zavládla v klášteře latinská kultura. Mezi vystavené faksimile na chodbě patří notový zápis *Hospodine, pomiluj ny*, Svatořehořské glosy či Pražské zlomky. Faksimile bohužel již nejsou v dobrém stavu, a tudíž jsou pro návštěvníka těžko uchopitelné. V současné době by bylo vhodnější využít digitálních technologií.

Část expozice týkající se chrámu sv. Kříže návštěvníkovi velmi názorně ilustruje pomocí fotografií zdokumentované archeologické nálezy objevené na severní zahradě právě v chrámu sv. Kříže a jeho okolí. Jedná se o lidské ostatky a základy řemeslných dílen se zbytky z výrobků (keramické střepy, sklo, železo, záušnice, prsteny, mince). Součástí je i model

chrámu sv. Kříže, na kterém je možné připomenou jeho jedinečnou architektonickou stránku. Model disponuje “panáčkem” pro porovnání výšky člověka a chrámu. Dokumentace archeologického výzkumu pokračuje zachycením vykopávek na rajském dvoře. Zachycení je velmi podrobné, skýtá prostor pod rajským dvorem a artefakty na něm nalezeném. Zahrnut je též archeologický výzkum na hlavním nádvoří, kde byly před farou nalezeny pozůstatky raně středověkého kostela z dob opata Božetěcha.

5. Model chrámu sv. Kříže, zdroj: archiv autorky

Pozornost je věnována také z hlediska architektury a malířství gotické kapitulní síni. Dochovala se jen polovina, protože západní část pohltila barokní přestavba. Vyzdvižen je především jedinečný výjev Madony sázavské neboli madony kárající.

7. *Madona sazavská/kárající*, zdroj: <https://www.cestyapamatky.cz/toulava-kamera/96-sazavsky-klaster>

Od kapitulní síně je přeskočeno k činnosti tehdejšího Střediska státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, u které nalezneme stavební dokumentaci ke gotické věži. Následuje informace o gotické a barokní přestavbě kláštera a vzhledu rokokového oltáře v kostele sv. Prokopa. Na posledním panelu je velmi stručně shrnuta historie kláštera od gotické přestavby, vpád husitů, barokní době, zrušení kláštera a zámecké období.

Některé části této části expozice působí kvůli častým změnám tématu chaoticky. Velmi názorně je připravena archeologická část expozice, avšak chybí jakýsi úvod k archeologickému výzkumu probíhajícímu v klášteře v minulém století.

5.2.2 Expozice Velké Moravy a počátků přemyslovského státu

Expozice se opět zaměřuje, jak na kulturní přínos Velké Moravy, tak i připomíná politické neshody tehdejšího velkomoravského panovníka Mojmíra s nitranským knížetem Pribinou. Zmiňuje, že pro vznik takového státu byla třeba proměna společnosti z čistě zemědělské na částečně řemeslnou. Pro přiblížení života v tehdejší době je text doplněn kopiemi předmětů, jejichž originály byly nalezeny na Moravě, například v Mikulčicích. Jedná se především o předměty pro obživu (kosa, vinařský nůž, hliněný džbán) zbraně (meč, sekera) či ozdobné prvky (náušnice, gombíky, nákončí, prsteny).

Zdůrazněna je role křesťanství, které se od 9. století na Moravu šířilo. Tato skutečnost souvisela s výstavou kostelů, jejichž modely je možné si prohlédnout v této expozici. Kulturní vlivy zachycuje velká mapa. Důraz je kladen na příchod sv. Cyrila a sv. Metoděje roku 863 na Velkou Moravu za účelem šířit křesťanství. Misie měla vymanit Velkou Moravu z vlivu Východofranské říše. S byzantskými věrozvěsty přišla i slovanská kultura. Bohoslužby se namísto v latině sloužili ve staroslověnštině a byla užívána dvě nová písmata: hlaholice a cyrilice. Písmata můžeme porovnat s vedlejší tabulkou, jež obsahuje i latinku.

šperkařskými dílnami. Po jejím zániku v polovině 10. století nabylo na významu hradiště Libice, sídlo rodu Slavníkovců vyvražděných roku 995. Veškerá moc se ocitla v rukou Přemyslovců.

Expozice se ve třetí místnosti vrací k prvnímu historicky doloženému Přemyslovi Bořivoji, jenž přijal křest na dvoře velkomoravského knížete Svatopluka. Tímto způsobem opět zdůrazňuje vliv Velké Moravy. Opomenuto nezůstává ani Bořivojovo sídlo na Levém Hradci, který nám přiblíží model srubového obydlí. Právě tam byl i postaven první kostel v Čechách a byl zasvěcen sv. Klimentovi. Po Svatoplukově smrti se Bořivoj od Velkomoravské říše odtrhl. Čechy začala kromě slovanské kultury ovlivňovat i latinská. Bořivojův syn Spytihněv zvolil pro své sídlo Pražský hrad, v jehož zahradách byly při archeologickém průzkumu nalezeny velkomoravské šperky. V době vlády knížete Václava tamtéž vznikla rotunda sv. Víta. Její podobu si můžeme prohlédnout na nákresech i modelu. Po smrti sv. Václava začaly vznikat legendy o jeho životě a koncem 10. století spatřila světlo světa Kristiánova legenda. Obě zmíněné legendy byly napsány latinsky. Zde je tedy již patrný příklon k latinské kultuře. Faksimile Kristiánovy legendy je v expozici vystavena. I nadále se však v Čechách opisovaly knihy ve staroslověně. Důkazem jsou Kyjevské listy, jejichž faksimile je zde též vystavena.

5.2.3 Sázavský klášter v období gotiky a klášter Na Slovanech

Od 12. století obývala Sázavský klášter čistě latinská kultura. Autoři však zdůrazňují, že na sv. Prokop požíval stejné úcty jako za slovanských let. Vznikla legenda Vita s. Procopii antiqua a Mnich Sázavský, pokračovatel Kosmy, sepsal dějiny Sázavského kláštera. Svatý Prokop se objevil i v iluminovaném kodexu De civitate dei, jehož faksimile se v expozici nachází. Expozice neopomíná pro návštěvníkovu lepší orientaci v přestavbách dát k dispozici plánec, kde jsou jednotlivé přestavby kláštera barevně vyznačeny. Prohlédnout si na dvou modelech je možné i plánovaný gotický kostel v obou podobách: trojlodní bazilice a halovém chrámu.

8 . Trojlodní bazilika, zdroj: *archiv autorky*

9. Halový chrám, zdroj: *archiv autorky*

Expozici v druhé místnosti otevírá klášter Na Slovanech založený 1347 Karlem IV. a obnova slovanské liturgie za jeho zdmí. Nejvýznamnějším exponátem je hlaholská část Remešského evangeliáře, který klášteru daroval Karel IV. Byl uložen jako korunovační evangeliář v remešské Notre Dame a francouzští králové na něj přísahali při své korunovaci.

Třetí místnost uzavírá tuto část expozice se shrnutím významu Sázavského kláštera. Vyvíjela se v něm staroslověnská i latinská kultura. Tvořil spojnici s dalšími slovanskými kláštery mimo zemi. Na stěně visí faksimile bust sv. Prokopa a Karla IV., jejichž originály se nachází v katedrále sv. Víta. Ukazují na spojení Karla IV. se Sázavským klášterem. V neposlední řadě je v poslední místnosti na stěně k vidění kopie prvního vyobrazení Prahy z roku 1493. I ona poukazuje na Emauzský klášter a Karla IV.

5.3 Podoba expozice a současný pohled na expozici

Expozice je založena především na panelech obsahujících text, fotografie, tabulky, mapy či plány budov. Doplnují ji architektonické modely náboženských staveb, faksimile rukopisů, kopie předmětů bojového, každodenního či zdobného druhu a v neposlední řadě i

archeologické nálezy ze Sázavského kláštera. Sázavskému klášteru se dochovalo pouhé minimum původního mobiliáře, ze které případně jinou expozici vytvořit nelze. Z tohoto důvodu využívá současná expozice substituty a didaktické předměty. Expozice je chronologická a kontextuální. Jedná se o smíšenou expozici, jejíž cílem je spojením panel s textem a exponáty představit návštěvníkovi v širších souvislostech dané období našich dějin.

Expozice skvěle zpracovala příchod slovanských věrozvěstů na naše území. Kromě zásadních informací poskytla i jejich podobizen a tabulku pro převod písem hlaholice a cyrilice do latinky. Velmi dobře zpracované jsou i architektonické modely, kopie nástrojů a šperků či faksimile rukopisů. Kvituji i umístění panelů s fotkami a popisky archeologických nálezů u místa jejich objevu, například panel u rajského dvora, kapitulní síně či vstupu do kostela sv. Prokopa.

Nicméně texty v dalších místnostech jsou pro návštěvníka svou délkou únavné a často je tak přeskakuje, tudíž by bez průvodního slova průvodce přišel o kontext k vystavovaným dílům. U expozice, jež by měla sama návštěvníka provést, je to problematické. V průběhu expozice je nezdůvodněně přeskakováno z jednoho tématu do druhého. Děje se tak například mezi druhou a třetí místností expozice před refektářem, kdy se expozice vrací dobově za minulou místnost a mezi českými panovníky a jejich díly přeskakuje. Další případ se nachází v části expozice povídky o klášteře Na Slovanech, kdy přeskakuje mezi jeho dějinami a kultem sv. Prokopa. Nezasvěcený návštěvník se tak opět v expozici hůře orientuje. Panely expozice v ambitu nejsou vyvážené. Na některých je uvedeno mnoho informací, především o slovanském období Sázavského kláštera a archeologických nálezech. Na posledních dvou panelech je zničením nahrazena podrobnost o správě kláštera a na druhém zmíněném architektonické dějiny kláštera od gotiky po jeho zrušení ve třech větách. Expozice je také značně pozitivně laděna. Husitský vpád do kláštera a řádění vojska není zmiňováno. Samotné technické provedení panelů není úplně šťastné. Návštěvník musí najít správný úhel, aby se v textu neodrážel a vyfocení je ještě větší oříšek. Pozadí panelů tvoří v ambitu a expozici před refektářem odstín hnědé a poslední tři místnosti odstín zelené. Text panelů je bílý a při dobrém úhlu čitelný. Černé popisky jsou čitelné hůře.

Expozice letos bude slavit 38. narozeniny. V současné době působí již poněkud zastarale. Na první pohled tuto skutečnost můžeme pozorovat například ve větě: "Velkomoravská říše se nacházela na území dnešního Československa." Expozice je navíc z velké části postavena na archeologických nálezech, které byly v době vzniku expozice

aktuálním tématem. V současné době se stalo tématem Sázavského kláštera spíše odkrývání zabílených nástěnných maleb z 18. století objevených až roku 2007. Řešením by mohla být tvorba nové instalace, jež by se zaměřila právě na barokní období kláštera. Přesunutím expozice o Slovanské vzdělanosti do prvního patra by nová instalace získala sedm místností. Pro novou instalaci by bylo zásadní prostředí přízemí konventu kvůli některým místnostem, jež se zachovaly a pojí se s každodenností mnichů. Týká se to především refektáře a kapitulní síně. Instalace by bylo založena právě na uvolněných prostorech a refektáři. Byla by vhodně doplněna mobiliářem z depozitáře. Bohužel mobiliář Sázavského kláštera se dochoval jen v minimálním množství. Expozice by byla doplněna narativním přístupem průvodce. Prostřednictvím této instalace by se návštěvník seznámil s jedním obyčejným dnem mnicha. V rámci instalace by měl možnost navštívit hovornu, pokoj řeholníka, kuchyni, refektář, skriptorium, lékárny a přípravnu léků. Instalace by navazovala na představené barokní nástěnné malby.

6 Rozkvět Sázavského kláštera v období baroka a mnišský život

6.1 Prostor pro baroko

Z minulé kapitoly vyplývá, že zásadní prostor v Sázavském klášteře dostala expozice z roku 1983 o středověkých dějinách naší země, jež je rozprostřena do šesti místností. V klášteře však najdeme jen zřídka připomínku mnišského života, jenž klášter většinu jeho existence tvořil. Nejvýraznějšími barokními prvky jsou refektář a nástěnné malby v ambitu objevené roku 2007, jež se postupně odkrývají. Možností začlenění více mnišského každodenního života je tvorba nové instalace o každodenním životě benediktinů v období baroka. Podrobněji se této možnosti věnuji v příloze. V této kapitole alespoň nastíním některé aspekty benediktinského života.

6.2 Benediktova řehole

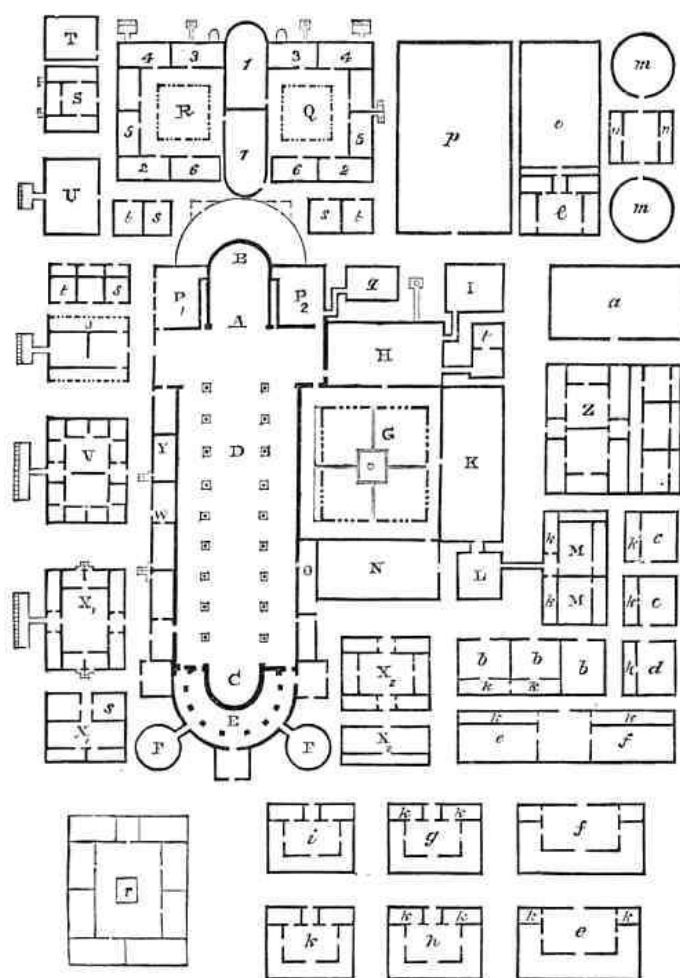
Benediktinský řád se řídí podle řehole sv. Benedikta. Nicméně každý klášter má možnost si denní režim přizpůsobit svým potřebám a podmínkám, v nichž žijí. Sv. Benedikt dbá na duchovní nauku a též praktická ustanovení. Vkládá velkou důvěru a pravomoci do rukou opata, ale i pro něj jsou zde vypsány povinnosti. Hlavními nařízeními pro benediktinskou komunitu jsou: pokora, poslušnost a mlčení. Řehole neopomíná vztahy mezi mnichy i okolním světem, volbu opata, pravidla pro jednání s hosty či trestný a kající kodex⁴⁰.

Po celý den mnichy v modlitbách provází breviář, protože právě podle modliteb se řídí jejich denní rytmus. Denně by měli mít mniši vyhrazeny tři hodiny pro četbu a sedm hodin pro práci. Čas vstávání nemusí být přesně určen, důležité, aby se mniši společně ve stejnou dobu sešli k ranní modlitbě (hodinka). Případně se ještě mohou účastnit farní mše. Následuje snídaně. Poté se mniši pustí do práce. Může být společná, ale také může mít každý speciální úkol. Po

⁴⁰ Břevnovský klášter [online], Dostupné z: <https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/rehole-svateho-benedikta>

vykonání práce následuje modlitba a oběd. Odpoledne ještě každý pokračuje ve své práci a schází se společně až opět na modlitbu a večeři. Poté už následuje osobní volno⁴¹.

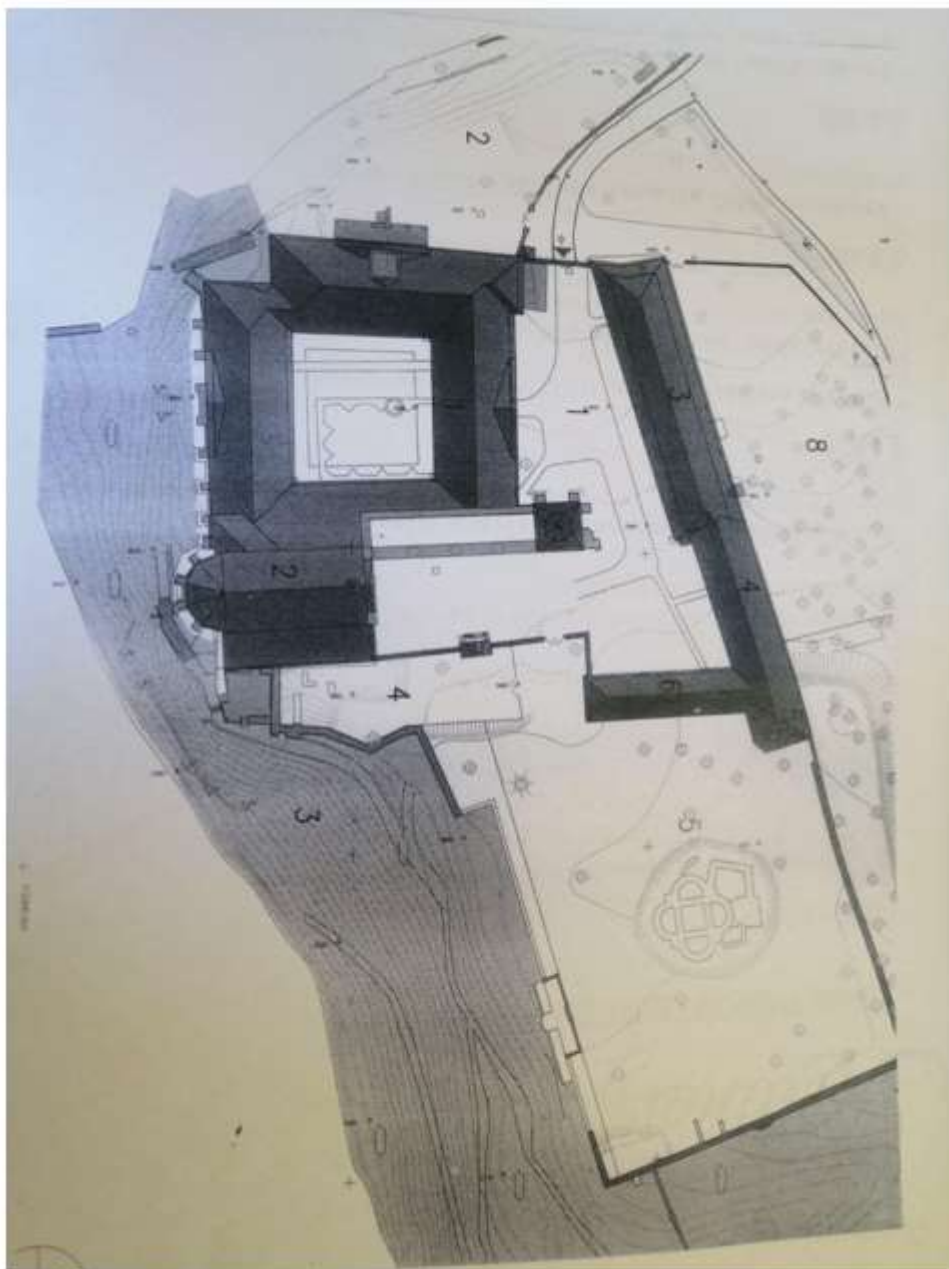
Pro život benediktinů je velmi důležitý stav kláštera, v němž žijí. Ideální benediktinský klášter je zachycen na plánu z devátého století nalezeném v klášteře v Sankt Gallen. Plánek zachycuje areál kláštera, jehož centrem je kostel s přiléhajícím konventem a prelaturou. Klášter doplňují hospodářské budovy (stáje, sýpky, pivovar), špitál či pohřebiště. Oproti tomuto návrhu je areál Sázavského kláštera značně skromnější, což dokazují i následující plánky. Na plánu Sázavského kláštera nalezneme pod č. 2 kostel sv. Prokopa a na něj přiléhá konvent. Prelatura se skrývá pod č. 3, č. 4 je fara a č. 5 hospodářská budova.

10. Zjednodušený plánek ideální kláštera nalezený v Sankt Gallen, zdroj:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/87/St_gall_plan.jpg

⁴¹ Klášter Rajhrad [online], Dostupné z: <http://www.rajhrad.benediktini.cz/den.html>

11. Plánek areálu Sázavského kláštera, zdroj: *Sázavský klášter*

7 Závěr

Cílem zpracování mé práce bylo vyzdvihnout historickou a kulturní roli Sázavského kláštera v dějinách i současnosti. Chtěla jsem se dotknout jednotlivých období pro něj zásadních a ukázat na nich, že všechny klášter nějakým způsobem posunuly. Prošla jsem s ním cestu od jeho založení roku 1032 až do rekonstrukcí v současnosti. Mnoho památek se nemůže pochlubit tolika historickými událostmi, osobnostmi s ní spojených a uměleckých slohů začleněných do jednoho komplexu. Ačkoli je Sázavskému klášteru téměř tisíc let, stále je živým místem paměti, které ožívá přítomností poutníků i turistů a neustále vydává zdá dávná tajemství. Zejména díky osobnosti sv. Prokopa se i po těžkých obdobích zvládnul dostat klášter zpět do povědomí veřejnosti. V současné době přitahuje i návštěvníky online hry Kingdom Come, ve které se Sázavský klášter objevuje.

Dále jsem se zaměřila na popis a analýzu stávající expozice Slovánská vzdělanost, jež obývá nezanedbatelnou část klauzury kláštera téměř 38 let. Expozice vznikla v období rozsáhlého archeologického výzkumu v areálu Sázavského kláštera. Část expozice tedy tvoří pomocí fotografií pohled na vykopávky a nalezené základy středověkých staveb. Expozice pojímá velmi široké období českých dějin. Obsahuje události od 9. do 14. století. Spojuje v sobě politické, náboženské, sociální i kulturní dějiny. Expozice je založena na panelech s textem a doplněna kopiemi exponátů z archeologických nálezů, mapami, tabulkami, fotografiemi či modely staveb. Expozice se soustředí především na pozitivní události v dějinách. Vyvraždění Slavníkovců a řádění husitů téměř opomíjí. V některých částech je složitější se v textech na panelech orientovat. Témata se prolínají a často i přeskakují z jednoho na druhé. Člověku nezasvěcenému do dané problematiky může způsobit problém s orientací v expozici. V současné době působí zastarale. Netýká se aktuálních témat Sázavského kláštera. Návštěvníkům bohužel nepředává informace o samotném Sázavském klášteře a životě mnichů. Jako řešení se jeví přesunutí současné expozice do prvního patra a v přízemí vytvoření nové instalace pojednávající o každodenním mnišském životě benediktinů v období baroka. Místnosti by byly autenticky za pomoci mobiliáře z depozitáře přetvořeny v hovornu, pokoj řeholníka, kuchyni, skriptorium, lékárnu a přípravnu léků. Součástí expozice by byl i barokní refektář, jež má původní barokní výzdobu.

V souvislosti s návrhem nové instalace jsem se v jedné z kapitol zaměřila i na formu expozic v ostatních mužských benediktinských kláštorech a okrajově také na kláštery jiných řádů. Většina klášterů volí expozici, na níž může návštěvníkům představit mnišský život. Expozice tvoří autentické místnosti mnichů s mobiliářem. Expozice je ve většině případů doplněna výkladem průvodce. Do některých expozic pronikají i audiovizuální prvky. S tímto jevem se lze setkat na klášteře Rajhrad či v daleko větší míře v Muzeu nové generace v dnešním zámku ve Žďáře nad Sázavou, kde v minulosti sídlil cisterciácký klášter.

Snažila jsem se upozornit na opomíjenost barokní doby v expozici Sázavského kláštera, které se nyní hlásí o slovo objevenými malbami. S ohledem na návrh nové instalace, jež jsem zpracovala do přílohy, jsem se také věnovala každodennímu životu benediktnů podle Benediktovy řehole a podobě benediktinského kláštera.

Seznam literatury

Publikace:

1. BROM Bohumír, *Historie obchodních a řivnostenských komor na území českých zemí*, Praha 2001
2. BENSA Alban, *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*, Praha 1998
3. DVOŘÁČKOVÁ Soňa a Jan KREMER, *Padesát let výzkumu Sázavského kláštera*, Praha 2020
4. FIALA Zdeněk, *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1974
5. KADLEC Jaroslav, *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, Praha 2000
6. KRÁSL František, *Svatý Prokop, jeho klášter a památka u lidu*, Praha 1895
7. KUČEROVÁ Kateřina, *Ideologické projevy v českém muzejnictví 1948-1960*, Brno 2015
8. REICHERTOVÁ Květa, Emilie BLÁHOVÁ, Vlasta DVOŘÁKOVÁ a Václav HUŇÁČEK, *Sázava: památník staroslověnské kultury v Čechách*, Praha 1988
9. LEDUC Jean, *Historici a čas: koncepcie, otázky, diela*, Bratislava 2005
10. MAUR Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006
11. NORA Pierre, *Mezi pamětí a historií: problematika míst*, In: *Antologie francouzských společenských věd: politika paměti*, Praha 1998
12. ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER, *Sázavský klášter*, Praha 2013
13. SOMMER Petr, *Sázavský klášter*, Praha 1996
14. SOMMER Petr, *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*, Praha 2007
15. ZESCHICK, Johannes Nepomuk, *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha 2007

Prameny:

1. ARÚ AV ČR, ANZ, č.j. 331/51, Sázava – Černé Budy
2. KOSMAS, *Kosmova kronika česká*, Praha 1947
3. NA, SPS, inv. č. 229, Sázava, kostel a klášter
4. NA Praha, fond Česká státní účtárna, Náboženský fond, Knihy soupisu jmění zrušených klášterů
5. PULKAVA Z RADENÍNA Přibík, *Přibíka z Radenína řečeného Pulkavy kronika česká*, Praha 1893

Online zdroje:

1. Břevnovský klášter [online], Dostupné z: <https://www.brevnov.cz/>
2. Emauzský klášter [online], Dostupné z: <https://www.emauzy.cz/>
3. Farnost Sázava [online], Dostupné z: <https://www.svprokop-sazava.cz/pro-navstevniky/>
4. Klášter Rajhrad [online], Dostupné z: <https://rajhrad.muzeumbrnenska.cz/>
5. Klášter Sázava [online], Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/>
6. Klášter Zlatá Koruna [online], Dostupné z: <https://www.klaster-zlatakoruna.cz/>
7. Vyšebrodský klášter [online], Dostupné z: <https://www.klastervyssibrod.cz/>
8. Zámek Žďár nad Sázavou [online], Dostupné z: <https://www.zamekzdar.cz/>
9. Želivský klášter [online], Dostupné z: <https://www.zeliv.eu/>

Seznam obrázků

1. Chrám sv. Kříže, zdroj: <http://kralovskedilo.ktf.cuni.cz/lokality/Sazava-%E2%80%93-Klaster-benediktinu>
2. Nedostavěný gotický chrám, zdroj: <https://www.tuzemska-dovolena.cz/atrakce/2525-sazavsky-klaster/>
3. Kostel sv. Prokopa, zdroj: <https://nasregion.cz/stredocesky-kraj/kostel-sv-prokopa-v-sazave-ma-zpet-opravenou-makovici/>
4. Neorenesanční přestavba, zdroj: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie>
5. Model chrámu sv. Kříže, zdroj: archiv autorky
6. Madona sázavská, zdroj: <https://www.cestyapamatky.cz/toulava-kamera/96-sazavsky-klaster>
7. Tabulka hlaholice, cyrilice a latinka, zdroj: archiv autorky
8. Trojlodní bazilika, zdroj: archiv autorky
9. Halový chrám, zdroj: archiv autorky
10. Zjednodušený plánec ideální kláštera nalezený v Sankt Gallen, zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/87/St_gall_plan.jpg
11. Plánek areálu Sázavského kláštera, zdroj: *Sázavský klášter*

8 Příloha I. - Návrh instalace “Mnišský život benediktinů v Sázavském klášteře v období baroka”

Nová instalace by mohla přiblížit návštěvníkům každodenní život benediktínských mnichů pomocí autenticky vytvořených prostor. Instalaci by tvořilo sedm místností doplněných vhodnými exponáty, samozřejmě vše s ohledem na zapsané vybavení v pramenech před zrušením kláštera roku 1785. Jednalo by se zejména o věci denní potřeby mnichů. Neobsahovala by panely s textem ani popisky k exponátům. Vše by bylo vázáno na průvodce, jenž by vedl prohlídku narativní formou. Instalace by při prohlídce navázala na postupně odkrývané nástěnné malby v ambitu, jež odpovídají zmíněnému období a návštěvníka při cestě k instalaci zaujmou.

8.1 Barokní nástěnné malby

První odkrytou nástěnnou malbou v ambitu je paradoxně výjev zachycující smrt sv. Prokopa. Andělé se k němu snáší a doprovází ho do nebe. Na fotce je velmi dobře vidět na jedné polovině stav po odhalení malby a na druhé polovině následná práce restaurátorů.

1. Smrt sv. Prokopa, zdroj: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie>

Další odkrytou nástěnnou malbou byla již úvodní malba. Zachycuje oficiální založení Sázavského kláštera. Před oltářem Panny Marie se nachází sv. Prokop, biskup Šebřín a kníže Břetislav I., který k jejím nohám pokládá zakládající listinu Sázavského kláštera.

2. Založení Sázavského kláštera, zdroj: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie>

Na následující nástěnné malbě můžeme opět vidět sv. Prokopa tentokrát ale s ostatními mnichy. Je zde zachycena chvíle skládání slibu nového mnicha.

3. Složení mnišského slibu, zdroj: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie>

Čtvrtá nástěnná malba odhalila sv. Prokopa zdůrazněného svatozáří, jak ze Sázavského kláštera vyhání hejno vran, které ho ručilo pro modlitbě.

4. Sv. Prokop vyhání hejno vran, zdroj: archiv autorky

Děj další nástěnné malby se odehrává v kostele sv. Prokopa, konkrétně u jeho krypty. Sv. Prokop vyhání křížem ďábla z krypty. Než však stihl ďábla v podobě krvelačného psa upoutat na řemen, stihl ďábel při výběhu z krypty zanechat na jednom ze schodů otisk kopyta. Traduje, že kdo o to kopyto zakopne, narostou mu rohy. Pokud sejdem do krypty, tak opravdu na jednom z posledních schodů při sestupu najdeme cosi, co při troše představivosti kopyto připomíná.

5. Sv. Prokopa vyhání d'ábla v podobě psa, zdroj: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie>

Pátá nástěnná malba představuje jednu z nejznámější legend o sv. Prokopovi, díky níž získal i jeden ze svých atributů, kterým je čert. Jedná se o vyobrazení vzniku Čertovy brázdy. Sv. Prokop měl čerta zapřáhnout do pluhu, protože kazil jeho křesťanskou práci. Společně vyorali cestu ze Sázavy až do Prokopovi rodné Chotouně. Dnes již na mnoha místech značně zarostlá cesta mezi těmito dvěma místy v lesy skutečně existuje, ale dle výzkumů měla vzniknout spíše jako středověká obchodní stezka. Na nástěnné malbě je sv. Prokop vyobrazen s bičem v ruce. V legendě je však uvedeno, že sv. Prokop čerta popoháněl s křížem v ruce.

6. Sv. Prokop a čert orají brázdu, zdroj: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie>

Prozatím předposlední odkrytá nástěnná malba vypráví o zázraku sv. Prokopa, jemuž se podařilo vzkřísit utonulého muže vytaženého z řeky Sázavy.

7. Zázrak sv. Prokopa, zdroj: archiv autorky

Poslední kompletně odkrytá malba v ambitu zobrazuje pouť ke sv. Prokopovi. Můžeme tak soudit podle korouhve.

8. Pout', zdroj: archiv autorky

8.2 Instalace o benediktinském životě

8.2.1 Hovorna, pokoj řeholníka a kuchyně

První část expozice o barokním životě mnichů v Sázavském klášteře by se mohla nacházet v prvních třech místnostech expozice Slovanská vzdělanost. První místnost by návštěvníky uvítala v hovorně, jediném místě, kde si mniši mohli mezi sebou promluvit. Zde by se nacházely pouze židle, případně lavice, kam by se návštěvníci mohli usadit a vyslechnout si základní informace o benediktinském řádu. V druhé místnosti by se nacházel pokoj řeholníka. Ve většině pokojů se nacházely tyto kusy nábytku: postel, židle (někdy dvě), stolice (někdy dvě), stůl, podstavec na lavor, věšák a modlitební klekátko. Pro ilustraci by mohl být na věšáku pověšen typický oděv benediktina. Následovala by kuchyně. Tato místnost je pro ni zásadní, protože se nachází vedle refektáře. Vybavení kuchyně kromě kuchyňského náčiní skýtalo: podstavec na hrnce, stůl na přípravu těsta (např. na nudle), další dva stoly na přípravu pokrmů, almara, džbery na ryby, dvě lavice a dvě židle. Nejdůležitější částí byla velká kamna.

Autentickou atmosféru by podpořilo ostatní vybavení kuchyně, například pekáče, měděné kastroly (či jejich napodobeniny), rožně, moždíře, příbory, talíře či naběračky⁴².

8.2.2 Refektář

Nejvýznamnější část expozice by tvořil vrcholně barokní refektář vybudovaný po požáru roku 1746. Jeho prostory jsou totiž velmi dobře dochované. Na první pohled uchvátí návštěvníka velká nástropní malba od Karla Jana Kováře. Malba se skládá ze dvou částí. Jedna polovina patří založení Sázavského kláštera při setkání sv. Prokopa a knížete Oldřicha v lese u studánky. Na druhé polovině malby sledujeme sv. Prokopa na schodech, jak rozdává almužnu potřebným. V refektáři je umístěn klavír, který slouží při pořádání komorních koncertů. Je tedy nutné, aby zůstal na svém místě. Atmosféru refektáře však nijak nenarušuje. Dále se v refektáři nachází barokní komoda, vyřezávané židle ze zámeckého období, dvě křesla z téhož období a běžný stůl z 20. století, který slouží spíše pro ilustraci účelu užití místnosti a na stěnách dva barokní obrazy se starozákonními motivy (Šalamounův soud a královna Ester s králem Achašveróšem).

Pokud se zaměřím pouze na nábytek refektáře před odchodem mnichů z kláštera roku 1785, byly v refektáři umístěny tyto kusy nábytku: tři pozlacená zrcadla, dva stoly, osm židlí, dva příborníky, dva stolečky, křeslo a podnožka⁴³. Bohužel není známo, co přesně se s těmito věcmi stalo. Téměř všechn mobiliář ze Sázavského kláštera po roce 1785 zmizel. Pokud bychom chtěli místnost doplnit o jiné kusy nábytku, museli bychom tedy hledat v depozitáři. Výběr by měl být co nejpodobnější originálu. Návštěvník by si poté mohl lépe zasadit místnost do mnišského života a uvědomit si její funkci.

⁴² NA Praha, fond Česká státní účtárna, Náboženský fond, Knihy soupisu jmění zrušených klášterů: inv. č. 480, Benediktinský klášter v Sázavě, kniha 451

⁴³ NA Praha, fond Česká státní účtárna, Náboženský fond, Knihy soupisu jmění zrušených klášterů: inv. č. 480, Benediktinský klášter v Sázavě, kniha 451

9. Refektář, zdroj: <https://www.cestyapamatky.cz/toulava-kamera/96-sazavsky-klaster>

8.2.3 Skriptorium, lékárna a přípravná léčivých produktů

Z refektáře by se prohlídka přesunula přes chodbu do dalších třech místností. Nejdříve by se návštěvníci ocitli ve skriptoriu. Pro ilustraci by byly použity židle, stoly a faksimile, jimiž klášter disponuje. Vzhledem k malé rozloze posledních dvou místností by je lékárna zabrala obě. V první místnosti by se nacházela samotná lékárna a druhá by sloužila pro představu výroby léčivých produktů. Kromě náčiní potřebného přímo pro přípravu léků (hmoždíře, krabičky, soudky, lahve, sklenice, váhy, pánve, trojnožka, špachtle) se zde nacházely tažná kamna, tři regály se zásuvkami, lékárenský stůl, psací stůl, dvě skříně, stůl bez bližší specifikace a prkenné police⁴⁴. V přípravě léčivých produktů by se mohli nacházet i ukázky známých bylinek.

Prohlídka po opuštění instalace pokračuje na rajský dvůr a do gotické kapitulní síně, kde je možné na každodennost benediktinů také dobře prezentovat.

⁴⁴ NA Praha, fond Česká státní účtárna, Náboženský fond, Knihy soupisu jmění zrušených klášterů: inv. č. 480, Benediktinský klášter v Sázavě, kniha 451